

SZAKDOLGOZAT

Nagy Adrienne

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Kertészettudományi Intézet

**Gyógynövényismerő és -felhasználó szakmérnök szakirányú
továbbképzési szak**

**Gyógynövények alkalmazása az állatgyógyászatban, kiemelten
kutya esetében**

Belső konzulens: Zámboriné Dr. Németh Éva

tanszékvezető egyetemi tanár

Belső konzulens intézete: Kertészettudományi Intézet

tanszéke: Gyógy- és Aromanövények Tanszék

Készítette:

Nagy Adrienne

Budai Campus

2024

Tartalomjegyzék

I.	BEVEZETÉS.....	4
II.	CÉLKITŰZÉS.....	6
III.	IRODALMI ÁTTEKINTÉS	7
3.1.	Gyógynövények története a humán és az állatgyógyászatban	7
3.2.	Fitoterápia alapjai	10
3.3.	Gyógynövények használata az állatgyógyászatban	11
3.3.1.	Gyógynövények terápiás alkalmazása gazdasági állatoknál	12
3.3.2.	Gyógynövények terápiás alkalmazása kutyáknál.....	15
3.4.	Napjaink állatbetegségei gazdasági állatainknál és házi kedvenceinknél	19
IV.	ANYAG ÉS MÓDSZER	22
V.	EREDMÉNYEK	23
VI.	KÖVETKEZTETÉSEK	31
VII.	ÖSSZEFOGLALÓ	34
VIII.	IRODALOMJEGYZÉK.....	36
IX.	ÁBRAJEGYZÉK	40

I. BEVEZETÉS

„A mi feladatunk az kell, legyen, hogy kiszabadítsuk magunkat....., azáltal, hogy együtt érző körünket kitágítjuk minden élőlényt és a természet szépségét befogadva.” Albert Einstein (Ingraham, 2018)

Véleményem szerint a modern orvostudományba vetett bizalom az elmúlt években nem mutatott növekedést. A hangsúlyt a nyugati orvoslás a legtöbb esetben a betegségek, tünetek kezelésére fordítja, és nem a beteg teljes körülményeire irányuló vizsgálatokat végez.

Úgy tudjuk, hogy a gyógynövények gyűjtésének vagy termesztésének hagyománya, azok felhasználása és hatásuk megfigyelése az emberi civilizáció kezdeteiben gyökerezik. Az emberek megfigyelték, hogy a vadon élő állatok ösztönösen tudják, hogy ha betegek, melyik gyógynövényt legeljék le. Napjainkban folyamatosan előtérbe kerülnek az alternatív gyógymódok – mint amilyeneket például a természetgyógyászat kínál. A természetgyógyászat iránti bizalom egyre nő, hiszen az emberek mindig nyitottak valami másra, újra, s a gyakran oly meggyőző eredményei önmagukért beszélnek (Becvar, 1994). Akár homeopátia, akupunktúra, ayurveda vagy Bach-virágok – az emberek újra vissza akarnak térni az ősi gyógyászathoz, amely a természettel összhangban dolgozik, és az embert és állatot egyaránt holisztikus lényként szemléli (Marton-Szilágyi, 2016).

A gyógynövények jelentik a legősibb eljárást az állatorvoslásban is, hiszen maguk az állatok is intenzíven alkalmazzák. Az állatok gyógynövényekkel való gyógyítása hatásos lehet, sok esetben olcsó, mégis sokoldalú és viszonylag egyszerű. Minden korban és kultúrkörben igyekeztek betegségeket gyógyítani a természet eszközeivel (Marton, 2005). A magyarországi állatorvostudományi képzés 1995. évtől bevezette az állatorvosi homeopátiás képzést, melyben a hallgatók betekintést nyerhetnek a fitoterápia és Bach-féle virágterápia, homeopátia, akupunktúra, ayurveda, mágnes-terápia, fényterápia elméleti és gyakorlati alkalmazásába is.

Egy 2024-ben kiadott európai felmérés alapján a magyarországi kutyák száma 2 800 000 (statistic.com). Az Állatorvostudományi Egyetem, Állatvédelmi Jogi-, Elemző és Módszertani Központ 2021-ben készült reprezentatív felmérése szerint, hazánkban 34 százalék volt a kutyás háztartások aránya (Vetter et al, 2022).

A szakdolgozatom témájaként szeretnék rávilágítani a gyógynövények szerepére, ami egyre nagyobb jelentőséggel bír, mind a humán-, mind az állatgyógyászat terén. Állategészségőr végzettségemmel és szakmai múltammal, ezen irányt szeretném képviselni gyakorlati alkalmazásban is, elsősorban kutyák esetében.

II. CÉLKITŰZÉS

Kutatásom célja felmérni, hogy hazánkban az állatgyógyászat terén mennyire elterjedtek a holisztikus szemléletben alkalmazott gyógynövények. Ismertetem, hogy egy ideiglenes befogadó beteg mentvényeinel, a hagyományos nyugati orvosi kezelések és gyógyszerek mellett hogyan segíti a felépülésüket a gyógynövény keverékek terápiás felhasználása. Céлом volt továbbá a fővárosban és környékén, alternatív állatgyógyászként praktizáló állatorvosok munkájának bemutatása a gyógynövények használatának tekintetében.

III. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A történelem során az emberiség hol jobban, hol kevésbé, de mindig támaszkodott erre a természetes gyógyászati formára. Minden ősi kultúrának kialakult a maga gyógynövényekre alapuló gyógyászati szemlélete. Ezek nemcsak a humángyógyításban, hanem a négy lábú kedvenceknek is segítenek az egészségük megőrzésében és a gyógyulási folyamatokban.

3.1. Gyógynövények története a humán és az állatgyógyászatban

A növények gyógyászati célú használatának legkorábbi jelei az őskorba nyúlnak vissza, amikor több mint 60 000 éves sírokban találtak gyógynövényeket. Ami azt feltételezi, hogy a gyógynövényekkel, füvekkel való gyógyítás egyidős az ember történetével (Knueven, 2014). Hogyan kezdték az emberek a növényeket gyógyszerként használni? Az iraki kurdisztáni Zagros-hegységben található Shanidar barlangban végzett ásatások alapján megállapították, hogy a neandervölgyi ember tudatában volt a különféle növények gyógyító hatásainak (Hong et al, 2009).

A vadon élő állatok ösztönösen tudták és tudják a mai napig, hogy melyik növény ehető számukra és melyik mérgező hatású (Huffman, 2001). Az ősemberek nem csak önmagukat, hanem állataikat is gyógynövényekkel gyógyították (Wynn-Fougere, 2007).

Kr. e. 1500-1600-as évekből származó „Ebers féle” tekercsek legalább 800 féle gyűjtemény 700 különböző gyógynövényt ír le (Petrovska, 2012). Az ókorban állatokon alkalmazott természetes gyógymódok már ismertek voltak, de csak bizonyos fajok, mint tehén, macska, sólyom, krokodil nyilvánult szentnek és gyógyíthatónak. A fáraók orvosai az arra méltónak találtatott állatokat tisztító hatású nedvekkel és tinktúrákkal gyógyították, napokon át készített kenőcsöket és keverékeket rendeltek számukra (Becvar, 1994).

Az Indiai Szent Könyvek, a Védák is említést tesznek a bizonyos növényekkel történő kezelésekről. Számos ma is használt fűszernövény szintén Indiából származik, úgy, mint szerecsendió (*Myristica fragrans*), szegfűszeg (*Syzygium aromaticum*), fekete bors (*Piper nigrum*) (Petrovska, 2012). Nem csak az ősi Indiában, hanem Perzsiában is komoly tapasztalatokkal rendelkeztek az állatok gyógyítása terén, amiről számos írásos emlék tanúskodik (Mátray, 2005).

Hippokratész (Kr. e. 459–370) munkái 300 gyógynövényt tartalmaznak élettani hatás szerint osztályozva: fehér ürmet (*Artemisia absinthium*) és kis ezerjófűvet (*Centaurium erythraea*) alkalmaztak láz ellen; fokhagymát (*Allium sativum*) a bélparaziták ellen; ópiumot, tyúkhúrt (*Stellaria media*), fekete nadálytövet (*Symphytum officinale*) és mandragórát (*Mandragora officinarum*) használtak kábítószerként.

Állatgyógyászattal kapcsolatos feljegyzéseket találunk többek között Marcus Portius Cato írótól fennmaradt jegyzetekben (Kr. e. 240 körül), Columella (Kr. u. I. század) állatorvos író munkáiban, illetve Caius Plinius természetíró feljegyzéseiben (Mátray, 2005).

Az ókori történelemben a növényi drogok legjelentősebb írója Dioscorides volt, „a farmakognózia atyja”, Krisztus után 77 körül írta meg a „De Materia Medica” című művet. Összesen 944 leírt gyógyszerből 657 növényi eredetű (Petrovska, 2012).

Az ősi magyarság is rendelkezett állatorvoslásra vonatkozó ismeretekkel (Mátray, 2005).

A középkorban, majd azt követően is borbélyok és kuruzslók gyakran kétes eredetű állatoknak szánt orvosságokkal járták a vidéket és ezzel szereztek maguknak elismerést. Gyógyszereiket nem csak gyógynövényekből és ásványi anyagokból készítették, hanem azokba minden lehetséges „alacsonyabb rendű” állatot is bedolgoztak (Becvar, 1994).

Galénosznak is nagy szerepe volt a fitoterápia fejlődésében, ő volt Marcus Aurelius udvari orvosa. Íratai meghatározóak voltak számos orvos és növényszakértő munkájában a középkor végéig (Schmidt, 2004).

A könyvnyomtatás felfedezése elősegítette a gyógynövények széleskörű terjesztését. Paracelsus (1493–1541) a nyers növényekből és ásványi anyagokból kémiaiailag előállított gyógyszerek egyik támogatója volt; mindazonáltal szilárdan hitt abban, hogy ezen anyagok gyűjtését asztrológiaiilag kell meghatározni. A növények hatását a bennük lévő „quinta essentiának” (hatóanyagnak) tulajdonította és azok előállítását is megpróbálta. Folyamatosan hangsúlyozta a megfigyelés fontosságába vetett hitét, és egyidejűleg támogatta a "Signatura doctrinae"—azaz a téves szignatúrátan—elméletét. E hit szerint Isten saját jelét helyezte el a gyógyító anyagokon, amely jelezte, mely betegségekre alkalmazhatók. Hitte, hogy a növények színe, szaga, íze, alakja utal a felhasználására. Például a májmohát a májra emlékeztető formája miatt hasznosnak tekintették májbetegségek kezelésére; a közönséges orbáncfű

(Hypericum perforatum) pedig sebek és csípések kezelésére lehet kedvező, mivel levelei úgy néznek ki, mintha megszúrták volna őket (Kolos-Pethes,1955).

A XVI-XVIII. századi magyar főúri levéltárakban őrzött okmányokból, feljegyzésekből, kéziratok gyógyítókönyvekből az állatbetegség, illetve az azok kezelésre használt növény és növényi orvosság ismerhető meg (Mátray, 2005).

Magyar vonatkozásban Mélius Juhász Péter 1588-ban megjelent első füveskönyve, a Herbárium, mely 67 növényfaj állatgyógyászati -elsősorban sebkezelés és fertőző betegségek kezelésére való – alkalmazását is bemutatja (Mátray, 2005).

1849-ben C. D. Schroff a bécsi egyetemen a patológiai, farmakológiai és farmakognóziái tanszék vezetője volt az első, aki orvosoknak és gyógyszerészeknek farmakognóziái előadásokat tartott.

Az állatorvosi főiskola könyvtárosának, Kóssa Gyulának 1904-ben jelent meg a Magyar Állatorvosi Könyvészet című gyűjteménye (Mátray, 2005).

19. században Sertürner felfedezte a morfint, Gize a kinint, így megnyitva a hatóanyag előállítás kapuját (Kolos-Pethes, 1955). Hahnemann, német orvos és gyógyszerész dolgozta ki a homeopátiás gyógyító elvet, s ezzel az állatgyógyítás is új lendületet kapott. A XIX-i századi homeopaták voltak azok, akik ismereteiket állatokon is alkalmazták (Becvar, 1994).

A 20. század elején nagy volt a veszélye annak, hogy a gyógynövényeket kivonják a gyógyszergyártásból. Számos kutató írt arról, hogy a belőlük nyert gyógyszereknek az enzimek romboló hatása miatt számos hiányosságuk van, amelyek minőségi változásokat okoznak a gyógynövények szárítása során, így befolyásolva a gyógynövények gyógyító hatását (Petrovska, 2012).

A XIX-XX. századi magyar népi állatbetegségek gyógyításában felhasznált gyógynövények száma mintegy 150, ezek elsősorban sebek gyógyítására, emésztőrendszeri betegségek kezelésére voltak használatosak (Mátray, 2005).

A 20. század elején is már jelentős erőfeszítést tettek a gyógynövények előállításai és termesztési feltételeinek tanulmányozására, valamint a friss növények instabil hatóanyagainak megtartására (Kolos-Pethes, 1955).

A gyakorlatban sokkal több nem hivatalos növényi drogot használnak a hagyományos vagy a népi gyógyászat tapasztalataira, illetve az újabb és újabb kutatási és kísérleti eredményekre alapozva. A gyárilag előállított szintetikus gyógyszerek mellékhatásai gyakran csak évek múltán jelentkeznek, ezért lenne fontos sokak szerint a gyógynövények nagyobb jelentőséget tulajdonítani. Bár hatásuk gyakran lassabban és enyhébb formában érvényesül, mellékhatásaik általában minimálisak (Petrovska, 2012). A felmérésekből arra lehet következtetni, hogy a fejlettebb országokban, így Magyarországon is egyre népszerűbb a gyógynövény alapú készítmények alkalmazása, használata egészségmegőrző, roborálószerként.

3.2. Fitoterápia alapjai

A legkézenfekvőbb megfogalmazás szerint a fitoterápia növényi eredetű gyógyszerekkel történő kezelés (Rácz, 2012). A múlt század közepétől a gyógyszeripar jelentős fejlődése következtében a szintetikus gyógyszerek használatával háttérbe szorultak a gyógynövények, majd a „gyógynövények reneszánsza” időszakban, az 1980-as években jelentkezett újabb népszerűségük. Az ún. galneusi gyógyszereknek, illetve a növényi alapú gyógyhatású készítményeknek és gyógyszereknek egyre inkább növekvő szerepük van a társ- és az élelmiszertermelő haszonállatok betegségeinek megelőzésében, illetve kezelésében is (Mátray, 2005)

A növényi készítményeket az elkészítés módjuk alapján csoportosítjuk:

- ázalék
- főzet
- forrázat
- elixír
- tinktúra
- oldat
- kenőcs és krém
- tableta

Az állatgyógyászatban gyakran használnak kenőcsöt és krémet, mint gyógynövénykészítmény. A kenőcs egy lágy gyógyszerforma, mely hatását az alkalmazás helyén fejti ki (Rácz 2012).

3.3. Gyógynövények használata az állatgyógyászatban

Felmerül a kérdés, hogy csak kizárólag gyógynövényt lehet-e alkalmazni gyógyításra vagy csak kiegészítő terápiaként adható kezelt állatoknak. A nyugati orvoslás kiválóan alkalmas akut és fertőző betegségek gyógyítására, traumás betegek ellátására, műtétek kivitelezésére, gyors fájdalomcsillapításra. Viszont az tény, hogy a hagyományos vagy allopatíás elvek alapján működő terápia során alkalmazott gyógyszerek a célszerveken túl, az állati szervezet más szerveire is hatással vannak, s ez a hatás az esetek egy részében a szervezet egészének működése szempontjából akár káros is lehet (Marton, 2016). Így az alapbetegség tüneteinek megszüntetésével párhuzamosan, nem egyszer a használt gyógyszerek (antibiotikumok, hormonhatású készítmények, sokszor indokolatlanul alkalmazott lázcsillapítók és különféle vakcinák) mellékhatásainak következményeként számos új betegség kialakulásának feltételeit teremtik meg betegeinkben (Marton, 2015). Ezek a – ma még sokan úgy gondolják elkerülhetetlen – gyógyszer-mellékhatások egyaránt csökkentik a haszonállatok árutermelő és szaporodási képességeit, a versenyzésre használt egyedek teljesítőképességét és megrövidíthetik a – sok ember számára egyetlen vigaszt jelentő – társállatok (kutyák, cicák) életét. Élelmiszertermelő gazdasági haszonállataink szervezetében felhalmozódva pedig, ezek a gyógyszerek és bomlástermékeik megmérgezhetik magát az embert is! A gyógynövények ezzel szemben inkább megelőzésben és krónikus állapotok kezelésében használatosak. (Marton, 2016). Az állatorvosi fitoterápia az állatok szervezetét egészben, egységében vagyis holisztikusan vizsgálja és gyógynövényekkel és egyéb alternatív terápiával kezeli (akupunktúra, masszázs, fizioterápia, biorezonanciás mágnessterápia). A gyógynövények azon hatóanyagainak jelentős többlete a szinergista hatás, hiszen sok drogban többféle hatóanyag is rejlik, ami több ún. támadásponton tudja kifejteni az ilyen módon megnövekedett hatást.

A gyógynövényeket homeopátiás szerként is adhatjuk az állatoknak. A gyógymód lényege: a hasonlóság elvén működő, betegségmegelőző gyógyító eljárás (Csurgó, 2001). A gyógyítás alapja az a megfigyelés, hogy míg nagyobb mérhető mennyiségben jelen lévő hatóanyag bizonyos tüneteket tud kiváltani, addig ugyanezen anyagok a hasonló tüneteket mutató megbetegedett élőlényt, így az állatot is képesek meggyógyítani, ha az említett anyag rendkívül kis mennyiségben, vagy akár csak a belőle származó megnövelt aktív információtartalom van jelen (Csurgó, 2001). Elsősorban növényekből, ásványokból, állatvilág anyagaiból, váladékokból, szövetekből állítják elő. Az oldható anyagokból, őstinktúrát állítanak

elő, melyet tízszeres, százszoros hígítással és tízszer egymás utáni rázással, melyet több alkalommal megismételve állítják elő a kívánt erősségű homeopátiás szert (Becvar, 1994). Ez a módszer nem csak a régóta fennálló, krónikus betegségeken alkalmazható, hanem a mindennapok, egyszerűbbnek tűnő, heveny megbetegedéseiben is, sérülések jelentkezésekor vagy elsősegélynyújtás esetén. Megfelelő ismeretek birtokában az állat gazdája, vagy gondozója is eredményesen kezelheti állatait a házipatikájában megtalálható homeopátiás szerekkel, az állatorvos megérkezéséig (homeopatia.info.hu). Homeopátiában használt növények többek között a csalán (*Urtica dioica*), dió (*Juglans regia*), fekete bodza (*Sambucus nigra*), fekete nadálytő (*Symphytum officinale*), gyermekláncfű (*Taraxacum vulgare*), mezei zsurló (*Equisetum arvense*), útifű (*Plantago major*), pásztortáska (*Capsella bursa-pastoris*), kamilla (*Matricaria chamomilla*), körömvirág (*Calendula officinalis*), macskagyökér (*Valeriana officinalis*), rebarbara (*Rhei rizoma*).

3.3.1. Gyógynövények terápiás alkalmazása gazdasági állatoknál

A gyógynövények használata egyre nagyobb szerepet kap a gazdasági állatok takarmányozásában és egészségügyi problémáik kezelésében. Az én meglátásom szerint a holisztikus szemléletben a természetes alapú kezelések és kiegészítők alkalmazása hosszú távon fenntarthatóbb és kevésbé káros a környezetre, mint a szintetikus gyógyszereké. Ezen kívül a gyógynövények hozzájárulhatnak az állatok általános jólétéhez, növelhetik a termelési hatékonyságot, és megelőzhetik a betegségek kialakulását. A modern állatorvosi kutatások egyre több figyelmet szentelnek ezeknek az alternatív módszereknek, ahogy a gyógynövények hatásait és felhasználási módjait tudományosan is igazolják.

A lovak egészségmegőrzésében és betegségeik kezelésében a gyógynövények fontos szerepet játszanak. A természetes alapanyagú gyógymódok alkalmazása újra egyre nagyobb figyelmet kap, különösen a hagyományos állatgyógyászat kiegészítéseként. A gyógynövények természetes hatóanyagai általában szelídebb hatásmechanizmust kínálnak, és kevésbé terhelik az állatok szervezetét, mint a szintetikus készítmények. A lovak kezelésénél fontos a megfelelő állatorvosi diagnózis felállítása. A lovak növényevő állatként takarmányuk kiegészítéseként jól alkalmazható a gyógynövények kiegészítő terápiaként. Gazdasági állataink közül lovaink emésztőrendszere a legérzékenyebb, így fontos odafigyelni a takarmányok minőségére, melyet befolyásol megfelelő időben és körülmények között történő betakarítás, valamint a tárolás is. A lovak esetében előforduló leggyakoribb betegségek a kólikás

megbetegedések, melyek kialakulásának legfőbb okai az elégtelen minőségű vagy szakszerűtlenül etetett takarmány (Meierhenry, 2008). Sajnos, kevés olyan gyógynövény van, mely lovak gyógyítására igazoltan alkalmas (Wynn-Fougère, 2007). Étvágytalanságra jól alkalmazható gyógynövények a tárnics (*Gentiana scabra*) vagy a kis ezerjófű (*Centaurium erythraea*), melyek serkentik a gyomor emésztőnedveinek termelődését. Kólikás megbetegedés esetén a fájdalom érintheti az emésztőrendszert, veséket, de a húgyhólyagot is (Marton, 2008). Ilyen esetben feltétlen kérni kell az állatorvos segítségét és gyógykezelését. Utókezelésre alkalmazhatjuk a kamillát (*Matricaria chamomilla*), orvosi macskagyökeret (*Valeriana officinalis*), közönséges cickafarkat (*Achillea millefolium*). Gyomor és bélfekély gyógyszeres kezelésének kiegészítéseként adhatók vérkeringést fokozó gyógynövények, mint például fokhagyma (*Allium sativum*), bíbor kasvirág (*Echinaceae purpurea*) vagy csipkebogyó (*Rosa canina*). Az illóolajok egyik leggyakoribb felhasználási módja lovaknál az inhalálás. Nem csak akkor hatnak az illóolajok a ló tüdejében, amikor beszívja azok gőzét, hanem akkor is, amikor az illóolaj bőrön átjutott molekulái a vérkeringésből a tüdőben választódnak ki. Köptető hatású gyógynövények a kerti kakukkfű (*Thymus vulgaris*), az ánizs (*Pimpinella anisum*), az édeskömény (*Foeniculum vulgare*) és az eukaliptusz (*Eucalyptus globulus*) illóolaja. A kerti kakukkfű (*Thymus vulgaris*) rendelkezik még a tüdő hörgőinek görcsét oldó hatással is, ami főleg asztmás jellegű köhögéseknél, rohamoknál igazán hasznos (Marton, 2005). A légutak hurutos megbetegedései esetén a hagyományos kezelések mellett támogató gyógynövénykeverékeket lehet bekeverni a takarmányba. Már több forgalmazó által kínált keverékekhez lehet hozzájutni hazánkban is. Az illóolajos kenőcsöket a szegycsont mögötti mellkas részre, valamint az alsó nyakélre és szügyre használva, a bőrön bekerül a vérkeringésbe, majd onnan a tüdőbe. Mozgásrendszeri megbetegedésnél a leggyakoribb a heveny és az idült ízületi gyulladás. A gyulladások egyik típusa pihentetésre javul, terhelésre romolhat, és gyakran a szövetek kézzel is kitapintható gyulladásával jár. A beteg állat sérült testrészeire, hűtő hatású bors (*Mentha x piperita*) - vagy fodormentával (*Mentha spicata*) készült hűtőzselét lehet tenni (Marton, 2015). Az étrendbe érdemes beiktatni a fehér fűzfa (*Salix alba*) kérgét, ami gyulladáscsökkentő és fájdalomcsillapító hatását szalicin hatóanyag tartalmának köszönheti. A patairha-gyulladás lehet akut vagy krónikus eredetű. A kiváltó ok többféle, de leginkább metabolikus eredetű a betegség. A gyulladásra hajlamos lovak esetében már egy minimális anyagcserezavar is végzetes következményekkel járhat. Abrakhoz, korpához keverve ajánlott olyan gyógynövényeket illeszteni, melyek segítik a

szervezetből a méreganyagok kiürítését, antioxidáns anyagaikkal támogatják a méreganyagok semlegesítését, javítják a lábvégek keringését, enyhén gátolják a gyulladásos folyamatokat, befolyásolják az anyagcserét és élénkítik a szervezet helyreállító mechanizmusait. A magas antioxidáns tartalmú rozmaring (*Salvia rosmarinus*) a méreganyagok semlegesítését támogatja, a csalán (*Urtica dioica*) erős vízajtó hatása miatt gyorsítja a méreganyagok veséken át történő kiürítését, míg a gyermekláncfű a vesékre és a májra együtt hat (Marton, 2015).

Kísérlettel igazolták hatféle gyógynövényből álló keverék jótékony hatását; az ánizs (*Pimpinella anisum*), mely görcsoldó, gyomorerősítő és étvágyjavító, borsmenta (*Mentha x piperita*) görcsoldó, izfokozó, epetermelést segítő, az édeskömény (*Foeniculum vulgare*) görcsoldó, gyulladáscsökkentő és általános nyugtató hatású. A fehérüröm (*Arthemisia absinthium*) elsősorban vízajtó, valamint általános immunerősítő hatásáról ismert, de a népi gyógyászatban természetes féregűzőként is használják. Pitypang gyökér és levél (*Taraxacum officinale*) fokozza a bélösszehúzódasokat, segíti az epetermelést, valamint pozitív hatással van a gyomortermelésre is, így a fekély és gyomornyálka-gyulladás esetén ellenjavalt. A kamilla (*Matricaria chamomilla*) görcsoldó és veseműködést segítő hatású (Bartos et al, 2015).

Minden baleset és sérülés első tíznapjában, az akut állapotban kiegészíthetjük az állatorvosi kezelést belsőleg etetett gyógynövényekkel és külsőleg alkalmazott illóolajokkal (Marton, 2016).

A kérődzők, úgymint a szarvasmarha, kecske, illetve juh kizárólag növényi táplálékot fogyasztanak. A nagyüzemi állattartás tekinthető szélesebb körben elterjedtnek világszerte. Így az organikus takarmányozás csak magán gazdálkodóknál, farmokon valósulhat meg. A mályva (*Malva sylvestris*) legfontosabb hatóanyaga a nyálka, ami szájon át alkalmazva hatásosnak tekinthető különféle emésztési zavarok esetén, mint például hasi kólika, puffadás, a kérődzés újraindítása kis- és nagy kérődzőknél, általános emésztési problémák, hasmenés és székrekedés esetén. A kamillavirágot (*Matricaria chamomilla*) elsősorban főzet vagy forrázat formájában alkalmazzák emésztési problémák és a kólikás fájdalmak kezelésére szarvasmarháknál. A cickafarkat (*Achillea millefolium*) funkcionális gyomor-bélrendszeri-, valamint hasmenés elleni, bélgyulladásgátló/antibakteriális szerként lehet figyelembe venni. (Mayer et al., 2014)

Kraszewsky és munkacsoportja kutatást végeztek, arra vonatkozólag, hogy a takarmányba kevert gyógynövények milyen jótékony hatást gyakorolnak a tejtermelés szempontjából. A vizsgált tehenek téli takarmányához gyógynövényeket keverték, majd megvizsgálták a kiválasztott egyedek tejmintáit. A gyógynövénykeverék tartalmazott csalánt (*Urtica dioica*), pongyola pitypangot (*Taraxacum officinale*), köményt (*Carum carvi*), fehér répát és kamillát (*Matricaria chamomilla*). A kísérlet alapján megállapították, hogy bizonyos paraméterek növekedést mutattak. Az eredmények igazolták a tejmenyiségének illetve a tejszír, tejfehérje emelkedését is. (Kraszewsky et al., 2002).

Konar , a Yadav közösség egyik etnikai csoportja , amelynek fő foglalkozása a szarvasmarha-tenyésztés, és arról ismert, hogy szarvasmarha-betegségeit hagyományos gyógynövény-gyógyszerek széles skálájával kezeli. A törzsről készült tanulmány szerint 23 családba tartozó 38 növényfajt használnak gyógyszerként az állatállomány 20 betegségére. A kurkuma (*Curcuma longa*), az indiai orgona, a kínai barátcserje, a bambusz, a malabár dió és a közönséges gyömbér volt a leggyakrabban használt növény önállóan vagy kombinációban. Közülük a kurkuma (*Curcuma longa*) (30%) és az indiai orgona (21%) volt a leggyakrabban használt gyógynövény. A 20 jelentett betegség közül a ragadós száj- és körömfájás volt a leggyakoribb betegség (20%), ezt követi a hasmenés (8%) és a szarvkiütés (8%) (Jayakumarmad et al., 2018).

Baromfitartásban is hatékonyan használható többféle gyógynövény is. Így az ektoparaziták ellen fehér csillagfürt (*Lupinus albus*) magjait forralással az állatok bőrére juttatva alkalmazzák, valószínűleg a növény keserű fajtáiban található alkaloidok, például a lupanin miatt, amelyekről azt állapították meg, hogy hatékonyak a növényi paraziták elleni védekezésben és levéltetvek elleni szerként. A közönséges boróka (*Juniperus communis*) illóolaját hatékonynak találták a baromfi madártetű atka ellen. A termesztett dohányt (*Nicotiana tabacum*) szintén használják ektoparaziták ellen. A virágos kőris (*Fraxinus ornus*) herbája hatásosnak bizonyult a brojler kokcidiózis elleni védekezésben (Mayer et al., 2014).

3.3.2. Gyógynövények terápiás alkalmazása kutyáknál

Fontos megjegyezni, hogy nagyon korlátozott számú tanulmány áll rendelkezésre a gyógynövények és fűszerek háziállatokkal való használatával kapcsolatban. Sok ilyen elem van, amelyek kiegészítők formájában is megjelennek.

Az elmúlt 30 000 év alatt a kutya anatómiája alig változott. Emésztőrendszerük rövid, hiszen az állati eredetű fehérjéket és zsírokat, melyek a természetes táplálékuk, könnyen megemésztik. Míg az ember gyomorsava 2-es érték körül normális, a ragadozóké, így a kutyaé az 1-es értékig is lemehet, azaz rendkívül savasnak mondható. Ebben a környezetben a húsról származó baktériumok nagy valószínűséggel elpusztulnak (Marton, 2005). Szervezetükben minimális mértékben van jelen a szénhidrátokat lebontó enzim. Ha olyan ételt kapnak, aminek magas a szénhidrát tartalma (gabona), extrém módon terheli a szervezetüket, elsősorban a hasnyálmirigyüket. Természetes táplálékuk az állati eredetű fehérje, csontok, belsőségek, zsírok, vitaminok, antioxidánsok, kisebb mennyiségben gyümölcs és zöldség, gyógynövények (Marton, 2015)

Házi kedvencekben előforduló betegségek egyre fiatalabb korban jelentkeznek és az emberhez hasonlóan fordulnak elő civilizációs betegségek. Olyanok, mint pajzsmirigy és mellékvese működési zavar, degeneratív arthritis, vese és májbetegségek, bőrrallergiák, immunrendszeri betegségek, vese és májbántalmak, fogproblémák, szív és érrendszeri problémák vagy daganatos elváltozások. A modern életvitel eredménye, hogy a háztartásban használt növényvédőszer, vegyszerek, rovarirtók miatt, nagyobb veszély fenyegeti háziállatainkat, mint évtizedekkel ezelőtt. A szintetikus gyógyszerek káros hatásai, valamint az antibiotikum-rezisztencia kialakulása miatt egyre nagyobb a jelentősége a természetes gyógymódoknak, mind az állatorvoslásban, mind a humán gyógyászatban. (D'arcy, 2004)

A máj regenerálása, méregtelenítése nagyon fontos a kutyaéknál. A kedvencekre helyezett élőködőriasztó-, irtó szerek vegyi anyagokat tartalmaznak, melyek rendszeres használata és bőrön keresztül történő felszívódása megterhelheti a májat vagy allergiás reakciókat válthat ki az arra érzékeny egyedeken. Minden gyógyszeres kezelés, oltás, és féreghajtás után ajánlott a máj és vesemegtámogatása, valamint a máj szöveti regenerálása (Marton, 2016). Minden bőrbetegségénél kiemelt szerep jut a máj méregtelenítésének. Májavédő hatása miatt jelentős gyógyhatású növény a máriatövis. A növény elősegíti a fehérjeszintézist, így fejtve ki a kedvező hatását. Antioxidáns hatása többszöröse az E-vitaminénak. Terápiás dózisban indokolt adni: májkárosodás, hasúri folyadék, epepangás, babesiosis, leishmaniosis, erlichiosis, mérgezések, gyomor- és bélgyulladás, paraziták fertőzöttség, cukorbetegség, bélsárpangás esetén. Érdemes epehajtó növényeket adni, mint például közönséges cickafark (*Achillea millefolium*), citromfű (*Melissa officinalis*) vagy

borsmenta (*Mentha x piperita*). Méregtelenítés szempontjából érdemes említést tenni a csalánról (*Urtica dioica*), mely elsősorban vizelethajtó és gyulladáscsökkentő hatásáról ismert. A népi gyógyászatban gyakran alsó húgyutak gyulladására és vesehomok kihajtására használják (Marton, 2015). Kutyáknál méregtelenítő kúra részeként vagy mozgásszervi zavarok esetén érdemes alkalmazni, ahol meszesedés vagy ízületi gyulladás áll a háttérben. Flavonoid hatóanyaga (kvercetin) gátolja a gyulladások kialakulásában szerepet játszó hisztamin termelődését. Méregtelenítésnél nem csak a vérben keringő anyagokra, hanem a bőrben, ízületekben felhalmozódott bomlástermékekre is gondolni kell. Tapasztalatok szerint a bojtorján (*Arctium lappa*) hatékony gyógynövény a kutya szervezetének méregtelenítésében, gyorsítja a gyulladt fül vagy bőr regenerálódását. Nyári időszakban sok kutya hajlamos a hot-spotra (forró folt), mely körülírt fekélyképződéssel, váladékképződéssel járó bőrgyulladás. Ételallergiáknál érdemes kiemelten megemlíteni a csirkeallergiát, hiszen sok kutyatulajdonos érintett. Egy alapos gyógynövényes méregtelenítés több kedvencnél javulást eredményezett, de az olcsó, tömegtápokra ismét allergiás viszketéssel reagált (Marton, 2016).

Az immunrendszer alulműködése rendszeresen fordul elő súlyos trauma után, elhúzódó terápiák során, hosszan tartó pszichés terhelés alatt, daganatos betegeknél vagy antibiotikum kúra után. Ilyen esetben a legmegfelelőbb gyógynövény a bíbor kasvirág (*Echinacea purpurea*). Egy jó immunerősítő gyógynövénykeverék a szervezet öngyógyító folyamatait segíti. Egy kísérlet során az *Echinacea* kivonatot kapott kutyáknak 2 hónap után a vér hemoglobin szintje, vörösvérsejtszáma megemelkedett, valamint a fagocitózis és az IgM százalékában is. A tanulmány megállapítja, hogy ezeknek a kivonatoknak jelentős immunstimuláló hatása lehet (Torkan et al., 2015). A daganatos betegek terápiájában az immunerősítés és a roborálás elengedhetetlen, és ezt gyógynövényekkel igen hatásosan lehet megvalósítani, az állatorvos által előírt terápia mellett (Marton, 2023).

Gyomor- és bélgyulladás, IBS (irritábilis bélszindróma) elég gyakori betegség a kutyáknál. Gyakran a rutinszerűen alkalmazott hosszú távú gyógyszeres kezelés sem hoz gyógyulást. Ennek oka az lehet, hogy a kezelés nem a valódi kiváltó okokat célozza meg és nem képes a szervezetet egészében, holisztikus látásmóddal kezelni. Az Integrált Állatorvosi Fitoterápia módszere nagy hangsúlyt fektet a pszichés okok feltárása mellett a test fizikai és energetikai kezelésére (Marton, 2016). Annak a kutyának, amelyiknek hosszan tartóan adott gyógyszeres kezelés után sem javul gyomor- és/vagy bélgyulladása, valószínűleg soha nem lesz

tökéletes az emésztőrendszere. Gyógynövényekkel azonban remekül ellensúlyozhatók az emésztési hiányosságok. Emellett fontos a minőségi, elsősorban nyers vagy hőkezelt természetes étrendre történő átállás (Marton, 2015).

A hasmenés kísérő tünete lehet az IBS betegségnek. De okozhatja enyhe ételmérgezés vagy gyomorrontás. Ilyen esetekben cseranyag tartalmú, összehúzó hatású gyógynövényes tea itatásának alkalmazása megszüntetheti a tüneteket (Marton, 2016).

A Lyme-kór kialakulásáért a fertőzött kullancs felelős, mely véráramon keresztül bejutott kórokozó baktérium útján terjed. A tipikus tünetek a sántaság, letargia, hőemelkedés, étvágytalanság, fokozott ivás és vizezés. Vérből kimutatható a kór. Az árnik (Arnica montana) kis dózisban intenzíven adagolva, diófalevéllel (Juglans regia) jól működik a betegség leküzdésében, megfelelő állatorvosi kezelés mellett. Megfelelő időben elkezdett terápia után, kb. fél év szükséges a teljes felépüléshez (Marton, 2016).

Az egyik legveszélyesebb megbetegedés a babesiosis, melyet bizonyos kullancsfajok terjesztenek. Kórokozója egy egysejtű parazita, ami a vörösvértesteket támadja meg. Fontos, hogy minél hamarabb megkapja a szükséges állatorvosi kezelést, ellenkező esetben az állat halálát is okozhatja a megbetegedés. Gyógynövényekkel támogatható az immunrendszer, elősegíthetők a méregtelenítő folyamatok, illetve a vérvérvétel. Magas vastartalmú, enzimekben, vitaminokban, mikrotápanyagokban gazdag, az emésztést és felszívódást együttesen serkentő, antioxidáns hatású gyógynövények, zöldségek, mint a csalán (Urtica dioica), cékla, zabfű, spirulina (Marton, 2015).

Paraziták elleni védekezésre forgalmazott paszták és tabletták erős hatású vegyi anyagokat tartalmaznak. Bár a gazdaszervezetre nem mérgező, de rendkívül megterhelő hosszú távon. Különösen azoknál a kutyaajtáknál, melyek különösen érzékenyek a hatóanyagokra, előfordulhat szédülés, bevörösödő szem, rosszullét tünetei. Ilyen esetekben érdekesebb természetes módszert alkalmazni. Érdemes megemlíteni olyan növényeket, mint a héj nélküli tök (Cucurbita pepo) magja, izsó (Hyssopus officinalis) vagy a fekete köményből (Nigella sativa) készült porórlomány (Marton, 2016). A natural étrendkiegészítőket forgalmazó boltokban a paraziták, férgesség, giardia, coccidia elleni gyógynövénykeverékekben az összetevők között olyan növények találhatók meg, mint a kerti kakukkfű (Tymus vulgaris), orvosi zsálya (Salvia officinalis), gyermekláncfű (Taraxacum

officinale) gyökere. Egy kutatás szerint a lepkeszúnyogok által terjesztett leishmaniasis, egy egysejtű élősködő ellen, az egynyári ürömben (*Artemisia annua*) található artemisinin és származékai alternatívák lehetnek a parazitózis kezelésében (Medkour et al., 2020).

3.4. Napjaink állatbetegségei gazdasági állatainknál és házi kedvenceinknél

A mai állatorvosok hatalmas növekedést tapasztalnak pácienseik körében a rákos és szívbetegségek előfordulásában. Egyre fiatalabb állatoknál jelentkeznek olyan betegségek, amelyek az 1950-es évek elején még ritkák voltak. Az immunrendszeri problémák, a krónikus bőr- és fülallergiák, emésztési zavarok, pajzsmirigy- és mellékvese-rendellenességek, rohamok, íny- és fogproblémák, degeneratív ízületi gyulladás, vese- és májelégtelenség, szívbetegség és rák ma már mindennaposak állatbarátaink körében (D'Arcy, 2001). Egyre több viselkedési zavarral küzdő kutyát és macskát tapasztalnak az állatorvosok világszerte. A mai háziállatok esetében nagy az esély, hogy mérgező növényvédő szerek, gyomirtók és veszélyes háztartási vegyszerek kerülnek velük kapcsolatba (Zucker, 1999). Naponta vannak kitéve állataink az udvarainkra szórt vegyszereknek, az utcán található pocsolókban lévő anyagoknak, az élelmiszereikben lévő adalékanyagoknak és tartósítószernek, valamint a háztartási tisztítószerekben található vegyi anyagoknak. Az állatok számára árusított tápok, takarmányok minősége sokkal alacsonyabb, mint az embereké és sok esetben energia- és tápanyagmentesek, tele vegyszerekkel és tartósítószerrel. Az állatokon alkalmazott erős hatású gyógyszerek mellékhatásait gyakran nem tudjuk megfelelően ellenőrizni. Még a bolha- és kullancsirtásra használt anyagok is rendkívül mérgezők lehetnek, a hatóanyagaik hosszú távon betegséget; allergiát, immunhiányos megbetegedéseket idézhetnek elő (Zucker, 1999).

Az állatoknak beadott oltások a betegségek elleni védelmet szolgálnák, de mégis egyre több holisztikus és már hagyományos állatorvos is szomorú tapasztalatok alapján meggyőződött arról, hogy az általuk beadott oltások több kárt okoznak, mint hasznot (Goldstein, 2000).

Az antibiotikumok és szteroidok kiterjedt használatával sokan úgy vélik, hogy csupán a tüneteket nyomjuk el, és nem kezeljük a betegségek valódi okait. Azonban ezzel új, erősebb vírusok és baktériumok kialakulását segítjük elő. Az antibiotikumok túlzott használata miatt

megegyesített baktériumok és vírusok most teljes tengeri emlős, delfin és hal populációit képes elpusztítani, és háziállataink körében is terjednek. A macskák fertőző hashártyagyulladás (FIP), a macskaleukémia (FeLV) és a macska immundeficiencia vírus (FIV) csak 1986 óta ismertek. Egyre több publikáció jelenik meg a szteroidok mellékhatásairól, melyeket bőrrallergiák, baleset utáni kezelések, daganatos betegség vagy immunbetegség esetén írnak fel az állatorvosok. A kutatások szerint a szteroidok lehetnek felelősek olyan betegségek kialakulásáért, mint cukorbetegség, gyomor- és bélfekély, szürkehályog vagy a Cushing-kór. Ezért javasolt egy ilyen kezelés mellett a gyógynövényeket is használni (Zucker, 1999).

A modern gyógyszereknek köszönhetően a háziállataink talán tovább élnek, de a hosszabb élet során nagyobb eséllyel alakulhatnak ki krónikus betegségek és többféle rákos megbetegedés. Körülbelül hetvenféle rákos jellegű betegséget azonosítottak háziállatoknál. Egy 1997. októberi Morris Animal Foundation felmérés szerint a rák a kutyák és macskák első számú halál oka, és a háziállat-tulajdonosok legnagyobb aggodalma. A Morris-tanulmány, amely 2003 háziállat tulajdonost kérdezett meg. Kimutatta, hogy a nem baleset okozta kutyaelhalalozások negyvenhét százalékának vezető oka a rák, míg a macskáknál a három vezető nem baleset okozta halál oka egyike 32 %-ban rák. (D'arcy, 2001).

Az antibiotikum megjelenése az 1950-es években nagy áttörés volt és úgy tűnt, hogy a bakteriális fertőzéseket teljes mértékben kezelni lehet. Napjainkra viszont kiderült, hogy az antibiotikum-rezisztens bakteriális fertőzésekben nagyon sokan haláloznak el. A baktériumok hihetetlen gyorsasággal szaporodnak. Egyetlen baktérium 24 óra alatt akár 17 millió új sejtet képes létrehozni és nem csak saját fajtársaiknak adják át az antibiotikum-rezisztens géneket, hanem más, nem rokon mikrobáknak is. A haszonállatoknak a gyorsabb növekedés érdekében és a fertőzés elleni védelemért legalább 80 féle antibiotikumot adtak közvetlenül az állat takarmányához legálisan. Szerencsére mára már ellenőrzötten történik az adagolásuk (Goldstein, 1999).

Amerikában, egyes államokban az állateledelekben szinte bármi felhasználható, ami húsnak minősül. Ide tartoznak a vágóhídi hulladékok, az elgázolt állatok, beteg, mozgásképtelen, vagy haldokló állatok vagy akár az elaltatott állatok. Az eledelekbe akár belekerülhetnek növényvédőszer, hormonok, kórokozók, nehézfémek és egyéb szennyező anyagok is. (Zucker, 1999). Egyre több háziállat kap rákot és más degeneratív betegségeket,

mert sok mérgeanyag kerül be a szervezetükbe, amelyek végül mutálják a génjeiket, gyengítve az egymást követő generációkat (Goldstein, 1999).

Sok állatbetegségnek, állatjárványnak az eredete egyértelműen abban rejlik, hogy az állatok a rájuk kényszerített feltételekhez képtelenek alkalmazkodni (Mátray, 2005).

IV. ANYAG ÉS MÓDSZER

Kutatásom érdekében kérdőívet állítottam össze olyan állatorvosok részére, akik gyógynövényeket alkalmaznak a hagyományos gyógyszerek mellett a praxisukban. A zárt és nyitott kérdésekből álló kérdőívet budapesti és környékbeli holisztikus szemléletű állatorvosoknak tettem fel személyesen, telefonon vagy interneten. A felmérést 2024. július és október között végeztem. A kérdőív 14 kérdést tartalmazott.

Az első három kérdés az állatorvosok személyes adataira irányultak. A válaszadók neme, kora és hogy milyen praxist folytat. Az utóbbi kérdés lehetőségei között lehetett választ adni; kisállat praxis, vegyes praxis (kisállat és haszonállat), állattartó telepi orvos. Felmértem, hogy a hagyományos gyógyszerek mellett a terápiában használnak vagy sem gyógynövényeket az állatorvosok. Következő kérdésben ki kellett választani, hogy mely állatfajoknál használják elsősorban, több lehetőség bejelölésére is lehetőség volt. A kérdőív segítségével arra is választ kerestem, hogy mindig ugyanazon gyógynövényeket alkalmazza ugyanazon diagnózisnál vagy eltérőket és pontosan melyek azok felsorolás szerűen. Az is érdekelt, hogy milyen formában alkalmazzák, ajánlják a használatát a gyógykezelésben és mi befolyásolja annak a típusnak a javaslatát. Érdekelt azon kérdésre adott válaszuk, hogy mely szervrendszeri betegségekre a leghatékonyabb a felhasználásuk. Feltettem kérdésként, hogy mely betegségeknél alkalmazzák kizárólag terápiaként. Valamint jelentős kérdés, hogy az állattulajdonosok, hogy viszonyulnak a gyógynövények alkalmazásához. Fontosnak tartottam, hogy kapjak választ arra, hogy értékes lenne számukra szakmai továbbképzések alternatív állatgyógyászat témában, illetve elegendőnek tartják a hazánkban elérhető szakirodalmat, folyóiratot, előadásokat ebben a témában. Végezetül az állatorvosok javaslatait vártam, hogyan lehetne a természetes gyógymódokat népszerűsíteni a régióban, illetve országos szinten.

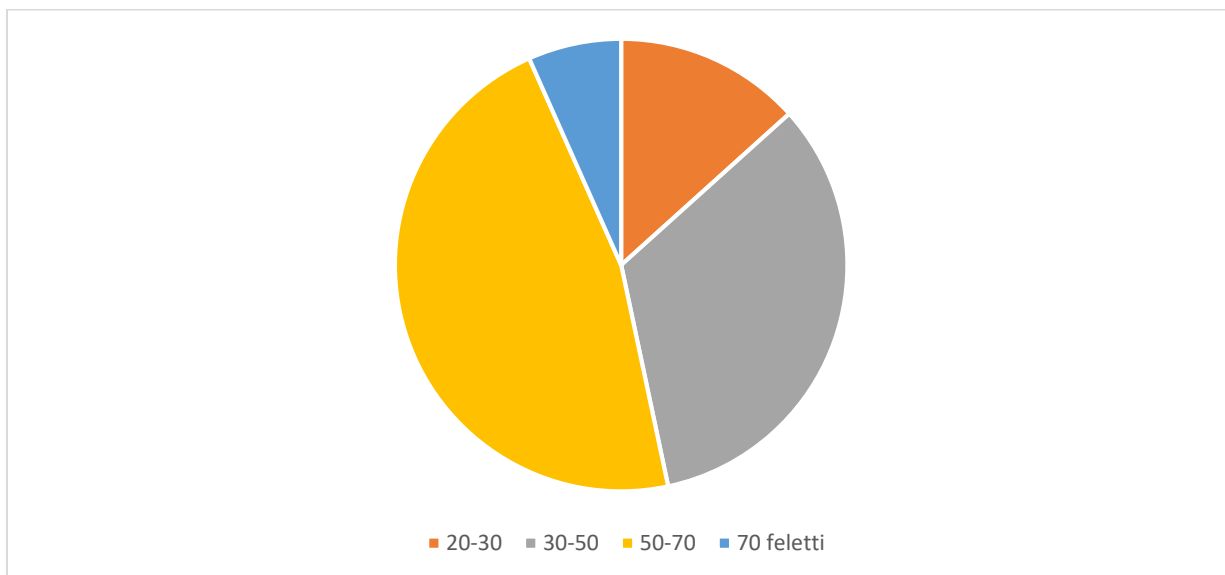
A kutatásom másik felében egy ideiglenes örökbefogadónak ajánlottam fel magyarországi vállalkozás által előállított, saját fejlesztésű és gyártású gyógynövénykeverékeket. Majd kértem, hogy felhasználásuk után tapasztalt eredményeit ossza meg velem, melyhez fotókat is küldött részemre.

V. EREDMÉNYEK

A kérdőíves felmérés eredményei

Budapesten és a régióban általam megkérdezett alternatív állatgyógyászati irányban praktizáló 15 állatorvost vontam be a felmérésbe. 9 állatorvos a fővárosban végzi állatorvosi tevékenységét, 6 fő vidéken gyógyít.

A kérdőívet nyolc (53 %) férfi és hét (47 %) nő töltötte ki. A válaszadók közül 2 fő (13 %) a 20-30 éves korosztályba sorolható, 5 fő (33 %) tartozott a 30-50 éves korosztályhoz, 7 fő (47 %) az 50-70 éves korosztályhoz és a 70 év felettiekhez 1 fő (7 %) (1.ábra).

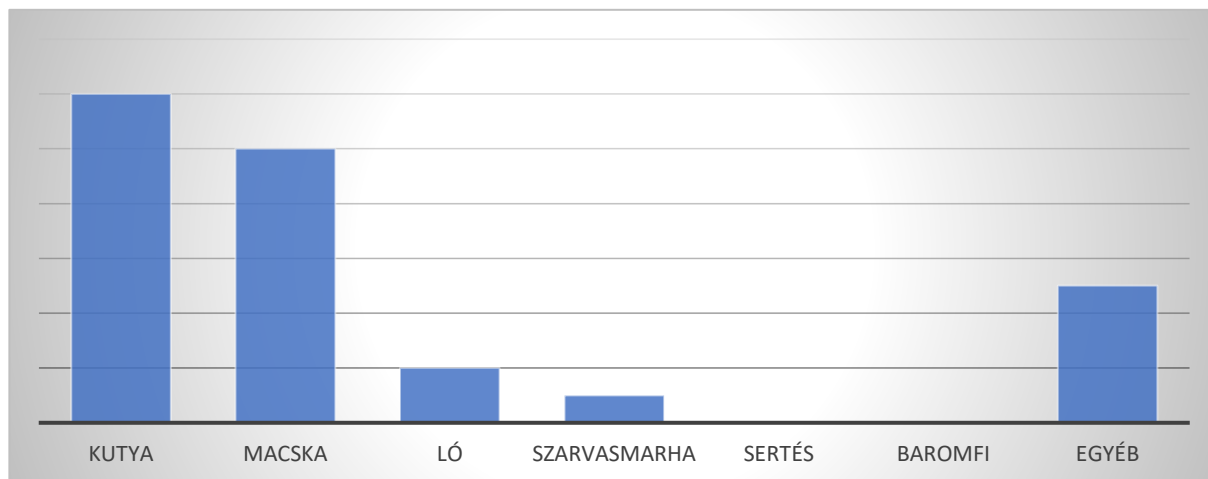
1.ábra: Állatorvosok kor szerinti eloszlása

A kérdőívet kitöltő állatorvosok közül 13 fő (86 %) kisállat-gyógyászattal foglalkozik. 1 fő (6 %) vegyes praxist folytat. Valamint 1 fő (6 %) állattartó telepen dolgozik.

A továbbiakban a gyógynövényekkel kapcsolatos kérdésekre adott válaszokat értékelem ki. A válaszoló állatorvosokból 9 fő (60 %) vallotta, hogy alkalmanként használ gyógynövényt a munkája során, 6 fő (40 %) minden terápia alkalmával használ. Tehát valamennyi megkérdezett használ gyógynövényt az alternatív kezelések során.

„A milyen állatfajoknál használ gyógynövényeket?” kérdésre a legtöbb válasz a macskákra (67 %) és a kutyákra (80 %) érkezett. Ezt követően az egyéb kategóriára (33%), ahol

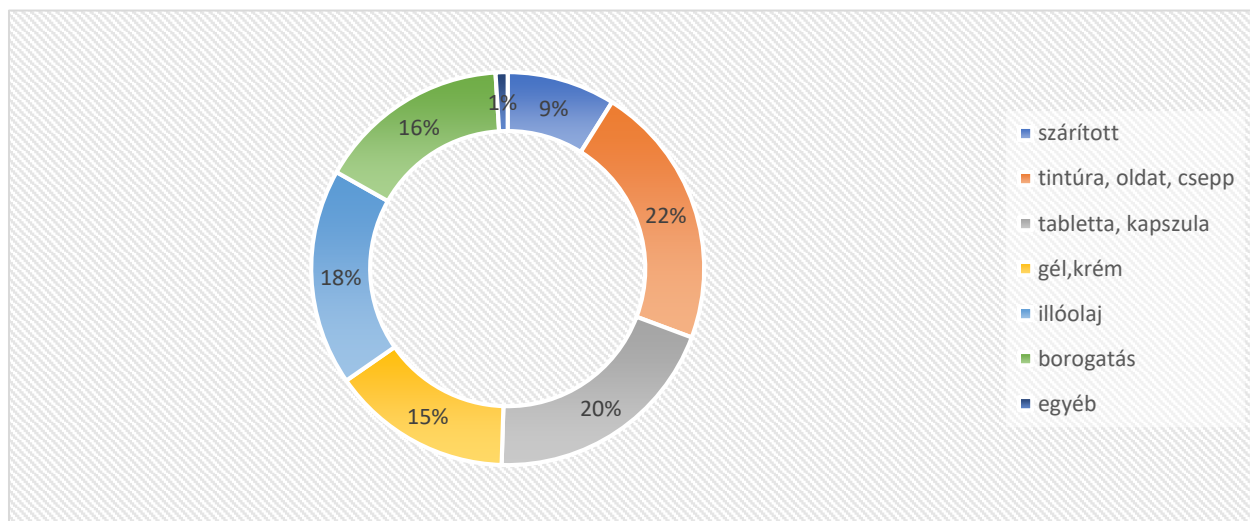
a kedvtelésből tartott állatokat soroltál fel, mint például: sün, díszmadár, rágcsálók, hüllők, állatkerti állatok. Majd a lovak (13%) következtek és a szarvasmarha (7%). A sertés és baromfi állatfajt nem jelölte egy állatorvos sem (2. ábra).

2. ábra Gyógynövények alkalmazása állatfajonként a megkérdezettek körében

Arra a kérdésre, hogy melyek a leggyakrabban alkalmazott gyógynövények, a kitöltők önálló válaszadására számítottam. A válaszok alapján a leggyakrabban alkalmazott gyógynövények a kamilla (*Matricaria chamomilla*), orvosi aloé (*Aloe vera*), kislevelű hárs (*Tilia cordata*), árnik (*Arnica montana*), valódi levendula (*Lavandula angustifolia*), máriatövis (*Silybum marianum*), fekete nadálytő (*Symphytum officinale*). Valamint további gyógynövényeket soroltak fel, melyeket használtak a terápiák során kiegészítőként. Ilyen növények a csalán (*Urtica dioica*), orvosi zsálya (*Salvia officinalis*), fokhagyma (*Allium sativum*), vérehulló fecskefű (*Chelidonium majus*), kerti kakukkfű (*Thymus vulgaris*), csipkebogyó (*Rosa canina*), homoktövis (*Hippophaea rhamnoides*), édesgyökér (*Glycyrrhiza glabra*), mirha. A válaszadók közül 3 állatorvos jelölte meg az Energyvet gyógyhatású termékcsaládot. További alkalmazott szerek a Caniresp oldat (tolu, fenyő, eukaliptusz), Herbamix család, a Herbafulvo termékek, a Synomax szirup (ördögcsáklya, tömjénfa). Ez utóbbit több állatorvos is leírta, mint hatásos gyógykészítményt kutyák számára. A Calmex tablettát, szintén többen hivatkoztak, mivel kiváló stressz- és szorongásoldó tulajdonsággal rendelkezik. A gyógyhatású készítmény a mámorborsnak (*Piper methysticum*) köszönheti hatását, alkalmas környezetváltozást nehezen tűrő állatok számára, illetve a tűzijáték vagy az utazás okozta stresszre is. A felsorolt egyéb kategóriában szintén többen utaltak a terápiában használt illóolajokra.

Az állatorvos gyógyításában nagy jelentősége van annak, hogy milyen gyógyszerformát választ ki. Elsősorban azon gyógyszertípusokat alkalmazzák, melyeket egyszerűbben tudnak alkalmazni a kezelések során és az állatok ellenállás nélkül fogyasztják el. A leggyakrabban alkalmazott gyógyszerformák a csepp, tinktúra, oldat, de a tabletták és a kapszula terápiás alkalmazását is elsőként jelölte meg több állatorvos. Az illóolaj és borogatás is szintén szerepel gyakran használt formák között. Kedvelik a külsőleg használt krémek, gélek használatát is. Lovak esetén beváltak a takarmányba kevert szárított gyógynövények, ilyen termékeket pl. a Fitocavallo állít elő és forgalmaz. Az egyéb kategóriában felsorolták a spot-on használatát (3. ábra).

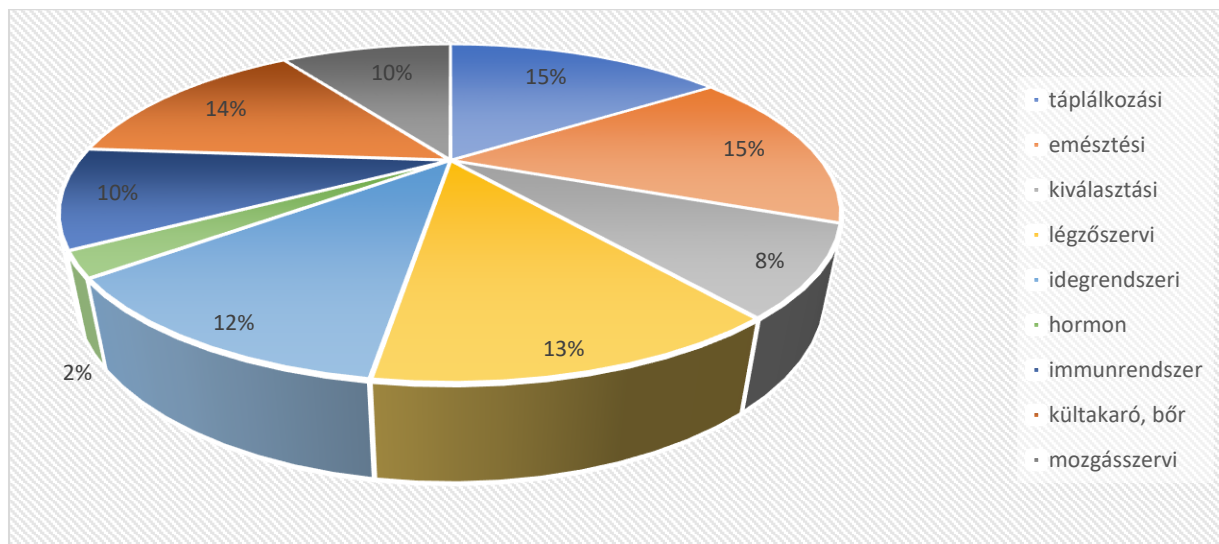

3. ábra A megkérdezettek által alkalmazott gyógynövény alapú készítmények gyógyszerformái

A „Mi befolyásolja gyógynövény alapú gyógyszer formájának alkalmazását?” kérdésre több válasz lehetőség megjelölésére is módot adtam. A legtöbb állatorvos szájon át gond nélkül adható (67 %) és a hatékonysága (53 %) faktort jelölte meg a felsorolt lehetőségek közül. Majd az egyed kezelhetősége (40 %) és a táplálkozása (3 %) következett a leggyakrabban választottként. Az egyéb (0%) kategóriában nem érkezett válasz.

Felmértem azt is, hogy mely szervrendszeri megbetegedésekre alkalmaznak gyógynövényeket. A leggyakrabban a táplálkozási- és emésztőszervrendszer (15-15 %), a bőr és kültakaró (14 %), a légzőszervrendszer (13 %) és az idegrendszer (12 %) megbetegedéseinél használnak gyógynövényeket vagy gyógynövény alapú készítményeket. Emellett egyéb

szervrendszer esetén, mint az immunrendszer (10 %), mozgás-szervrendszer (10 %), kiválasztási-szervrendszer (8 %) és a hormonrendszer (2 %) betegségeiben kisebb mértékben, de szintén használnak gyógynövényeket (4.ábra).

4. ábra Gyógynövények alkalmazásának eloszlása a különböző szervrendszerek megbetegedéseiben

Az utolsó pár kérdések egyike, az állatorvosok javaslatán keresztül, hogy hogyan viszonyulnak az állattulajdonosok gyógynövényekhez. A választ adó állatorvosok véleménye szerint az állattartók 10 %-a kifejezetten érdeklődik a gyógynövények alkalmazása iránt. 70 %-a tanácsot kér a konvencionális gyógykezelés mellett az alternatív gyógynövényes terápia használatához. A gazdik 20 %-a pedig nem ismeri el a hatékonyságukat.

Arra a kérdésre, hogy részt venne-e rendszeresen tartott alternatív állatgyógyászati továbbképzésen, az állatorvosok közül tízen (67 %) szívesen vennének részt, három (20 %) fő azt a választ adta, hogy alkalmanként igényelné a képzéseket. Kettő (13 %) állatorvos nem tartotta szükségesnek a továbbképzések indítását.

A kérdőív utolsó két kérdése az volt, hogy elegendő alternatív állatgyógyászat témájú szakirodalom, szakfolyóirat, előadás érhető-e el Magyarországon. A válaszadó állatorvosok szerint elégségesnek (62 %) tekinthető a szakmai témájú anyag hazánkban. Azt a választ, hogy megfelelőnek tartják ezt, kevesebben jelölték be (38 %).

A gyógynövény hatóanyagú készítmények gyakorlati alkalmazásának népszerűsítésére irányuló utolsó kérdésnél az állatorvosok saját javaslatai érdekeltek. A beérkezett válaszok

jobbára továbbképzések, cikkek, előadások gyakoribb szervezésére való törekvés, illetve kollégák egymás közötti tapasztalat cseréjét javasolták.

Esettanulmányok összegyűjtése gyógynövény készítmény alkalmazásáról

A kutatásom második részében egy kutyaemenhely ideiglenes kutya befogadójának ajánlottam fel a Fitocavallo kutyák részére kifejlesztett gyógynövénykeverékeit. Ennek nyomán esettanulmányokat sikerült kapnom, amit a következőkben szeretnék megosztani.

Cuki névre keresztelt, talált Havanese fajtajellegű kiskutya egész testén a bolhacsípések miatt ekcéma alakult ki (5. ábra) Az állatorvos által felírt antibiotikum mellett a Fitocavallo termékei közül az Ekcewin-t javasoltam. Az összetevőkben megtalálható többek között a csalánlevél (*Urtica dioica*), bojtorján (*Arctium lappa*) gyökere, körömvirág (*Calendula*) virágzata, levendula (*Lavandula*)virágzata, kamilla (*Matricaria chamomilla*) virágzat, édesgyökér (*Glycyrrhiza glabra*)is.

A befogadó a száraz gyógynövény-mix szájon át történő etetése mellett, olajkeverékkel masszírozta a beteg testtáját. Az olajos készítmény tartalmaz ligetszépe (*Oenothera speciosa*) olaját, orbáncfű (*Hypericum perforatum*) herba olajos kivonata, kendermag (*Cannabis sativa*) olaját, mandulaolajat, orvosi aloét (*Aloe vera*),

5. ábra. Bolhacsípés okozta ekcéma (Fotó: Pál Ivett, 2024)

közönséges párlófű (*Agrimonia eupatoria*) herba olajos kivonatát, borsmenta (*Mentha x piperita*) illóolaját is.

Barka nagyméretű, keverék mentett kutya gyulladt szemére, a termékválasztékból az Uvet nevű szárított növényi keveréket javasoltam belsőleg, szájon át adagolva napi kétszer 2,5 g-ot a termék forgalmazójának ajánlására. Az állatorvos szemcseppet, és a kialakult bakteriális gyulladás csökkentésére antibiotikumot írt fel.

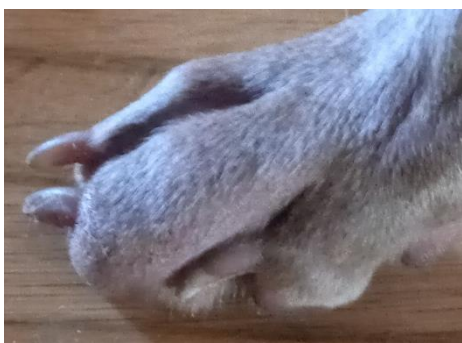

A gyógyhatású keverék tartalmaz cickafark (*Achillea millefolium*) virágos hajtást, fehér fűz (*Salix alba*) fakérgét, rozmaring (*Salvia rosmarinus*) levelét, gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*) gyökerét- és levelét, mezei zsurló (*Equisetum arvense*) hajtást, orvosi macskagyökeret (*Valeriana officinalis*).

6. ábra Bakteriális kötőhártyagyulladás (Fotó: Pál Ivett, 2024)

Az immunrendszer erősítésére emellett az Immun gyógynövény-mixet ajánlottam belső használatra, a táphoz hozzáadva. A keverék tartalmaz bíbor kasvirág (*Echinacea purpurea*) gyökeret és virágzatot, gyermekláncfű (*Taraxacum officinale*) gyökeret, ánizs (*Pimpinella anisum*) termését, fokhagymát (*Allium sativum*), édesköményt (*Foeniculum vulgare*) és csipkebogyó (*Rosa canina*) termését tartalmazza. Ezáltal a legyengült szervezetet roboráljuk (6. ábra).

Brúnót, a weimari vizslát gazdái adták le a menhelynek, családi okokra hivatkozva. A bal hátsó lábán karomágy gyulladást állapított meg az állatorvos. A karom letört, sérült volt, a karomágy gyulladt, duzzadt (7. ábra). A kutyának észrevehetően fájdalmai voltak. A láb kezelésre az állatorvos Tarantula Logoplex forte homeopátiás injekciót írt fel, valamint egy gyulladáscsökkentő krémet.

A felépülés meggyorsítása érdekében a Fitocavallo Blof gyógynövénykeveréket kezdte el adagolni kúraszerűen etetve, naponta kétszer 2,5 grammot. A karmok repedezése, töredezettsége utalhat anyagcserezavarra, de okozhatják gombák vagy baktériumok is.

7. ábra A karomágy gyulladása (Fotó: Pál Ivett, 2024)

A mix tartalmaz csalán (*Urtica dioica*) - és rozmaring (*Rosmarinus officinalis*) levelet, borsosmenta (*Mentha x piperita*) levelet, zöld búzafű hajtását, citromfű (*Melissa officinalis*) és fehérüröm (*Artemesia absinthium*) valamint cickafark (*Achillea millefolium*) virágos hajtását,

házi len (*Linum usitatissimum*) -, máriatövis (*Sylibum marianum*) - és édeskömény (*Foeniculum vulgare*) -, termését. Ebben az esetben is a legyengült immunrendszer támogatásával elősegíthető volt a gyógyulás. Brúnó is kapott a napi étkezéséhez adagolt Immun nevű keverékből. Ezen kívül az állatorvos egy fényterápiás Biopton lámpát is felajánlott a javulás érdekében.

Gizmo nevű kistestű keverék ivartalanítását elvégezte az állatorvos a menhelyen. Mikor az ideiglenes befogadójához került, a műtési seb nem „szépen” gyógyult, a gyakori nyalogatás miatt enyhén elfertőződött (8.ábra).

Az ivartalanítás okozta fájdalom és sebgyógyulás serkentése érdekében a holisztikus szemléletű állatorvos Arnica Montana C30 homeopátiás golyókat írt fel. Egy kutatás szerint az árnik (Arnica montana) fájdalomcsillapító hatása, homeopátiás szerként alkalmazva hatásos ivartalanításon átesett kutyák számára (Travagin et al, 2022).

8. ábra Ivartalanítás utáni sebfertőzés (Fotó: Pál Ivett, 2024)

A sebfertőzésre állatok számára készített Kék-Lukács krémet használt és javasolt, a készítmény természetes összetevőket tartalmaz úgy, mint közöséges cickafark (*Achillea millefolium*) és a kamilla (*Matricaria chamomilla*) illóolaja.

Az orvossal előzetesen egyeztetve a fentebb is említett immunkeveréket használta a gyógyulás elősegítése céljából a befogadó hölgy.

A kutyánk Hanga, nyolc és fél éves pointer keverék. Enyhén túlsúlyos, és valószínűleg a súlyfelesleg következtében egy intenzívebb igénybevétel, túrázás után a fekvésből felálláskor sántított. (9.ábra)

Az Arthrocol forgalmazó Mobility nevű ízület- és porcvédő, fájdalomcsillapító hatású tápkiegészítőt választottam a javuláshoz. A természetes eredetű készítmény tartalmaz kollagént, glükózamint, kondroitint és ördögcsáklyát (*Harpagophytum procumbens*). Naponta tíz millilitert adagoltam az ételéhez.

9. ábra Megerőltetésből eredő ízületi bántalmak (Fotó: saját, 2024)

Az immunrendszer erősítésére a Fitocavallo Immun nevű keverékét adagoltam a ajánlott mennyiségben, melyet kiegészítettem feketekömény (*Nigella sativa*) takarmánykiegészítővel. Az immunrendszer támogatása mellett az élősködők (bolhák, kullancsok) ellen is hatásos gyártói javaslat alapján.

VI. KÖVETKEZTETÉSEK

Az alternatív állatgyógyászattal praktizáló állatorvosok válaszadásaiból kiderül, hogy körülbelül azonos a nemek aránya. A kor eloszlása szerint elmondható, hogy az 50 és 70 év közötti korosztály nyitottabb az új irányú kezelési terápiák tekintetében.

A megkérdezett állatorvosok válaszaiból kiderül, hogy a leggyakrabban alkalmazott gyógynövények a kamilla (*Matricaria chamomilla*), orvosi aloé (*Aloe vera*), hárs (*Tilia*), árnika (*Arnica montana*), valódi levendula (*Lavandula angustifolia*), máriatövis (*Silybum marianum*) és a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*), csalán (*Urtica dioica*), orvosi zsálya (*Salvia officinalis*), fokhagyma (*Allium sativum*), vérehulló fecskefű (*Chelidonium majus*), kerti kakukkfű (*Thymus vulgaris*), csipkebogyó (*Rosa canina*), homoktövis (*Hippophae rhamnoides*), édesgyökér (*Glycyrrhiza glabra*) és a mirha. is szerepel és a legtöbb gyógykezelés alkalmával alkalmaznak gyógynövényeket. A fitoterápia népszerűsége, mint „szelíd” gyógymódok alkalmazása az állatgyógyászatban annak a tényeknek is betudható, hogy a humán gyógyászatban biztató eredményeket érnek el alkalmazásukkal (Mátray, 2005).

A kamilláról (*Matricaria chamomilla*) több homeopátiás, alternatív állatgyógyászat témájú szakirodalom is említést tesz. Orvosi székfűként is ismert gyógynövényünk vasúti töltések mellett, réteken, hazánk szikes területein fordul elő. Használata már majdnem kétezer éves, Plinius és Dioszkoridész könyvében is szerepel (Kolos-Pethes, 1955). Kamazulén tartalmú kenőcsök, illóolaj, krémek, alkalmas gyulladás csökkentésére, hegekre. Caroline Ingraham, aki az alkalmazott zoofarmakognózia megalapítója, könyvében több alkalommal is alkalmazza a terápiájában a kamilla (*Matricaria chamomilla*) illóolaját (Ingraham, 2018).

A valódi levendula (*Lavandula angustifolia*) állatgyógyászati szempontból belsőleg és külsőleg is alkalmazható. Illóolaját inhalálva vagy hígítva bőrbe masszírozva nyugtalanság vagy stressz esetén, szeparációs szorongásra alkalmas. Kivonata és illóolaja szerepel a Közösségi takarmányadalékanyag-listán (Marton, 2023).

A máriatövis (*Silybum marianum*) felhasznált része a termése. Alkalmazási terület a kisállatpraxisban a vegyszerek, gyógyszerek okozta mérgezésekre, heveny és akut májgyulladásra és egyes kemoterápiás szerek hatékonyságának fokozására (Mátray, 2005).

A fekete nadálytő (*Symphytum officinale*) gyöktörzsét a népi állatgyógyászatban sebgyógyításra és csontfájdalmak mérséklésére használták. Ismert összehúzó és vérzéscsillapító csillapító hatása is. Fitoterápiás alkalmazása: zárt baleseti sérülések nyomán keletkezett véráláfutások, nehezen gyógyuló sebek és ínhüvely gyulladás, izom és ízületi bántalmak kezelésére, valamint lovak, szarvasmarhák, bárányok, sertések és háziszárnyasok hasmenéses megbetegedéseinek kezelésére is alkalmazzák. Az állatorvosok körében népszerű a fekete nadálytő (*Symphytum officinale*) allantoint tartalmazó sebfedő spray (Mátray, 2005).

A felmért praxisokban leggyakrabban táplálkozási- és emésztőszervrendszeri megbetegedésekre alkalmaznak gyógynövényeket. Ennek oka az lehet, hogy az ember modern életformája kihat a környezetünkben élő állatok életére is. Az ételallergiás megbetegedések úgy, mint a humángyógyászatban, az állatgyógyászatban is kihívást jelent. A kutyák táplálékallergiája folyamatosan növekszik, és a kisállatok bőrgyógyászati és gyomor-bélrendszeri problémáinak egyik leggyakoribb oka (Michálova et al, 2022). A kísérlet igazolja, hogy az élelmiszer érzékenységből szenvedő vizsgálati kutyák csoportjában, a gyógynövényekkel és akupunktúrával történő kezelés jótékony hatásúnak mutatkozott az allergiával szemben (Michálova et al, 2022).

A kérdőívet kitöltő állatorvosok jelentős része igényelné rendszeres szakmai előadások, fórumok megtartását, indítását. Ugyanez elmondható a szakirányú publikációkra, tapasztalatcserére és a fitoterápia, a kollégák körében történő népszerűsítésére is.

Az ideiglenes befogadó vállalkozás számomra megosztott tapasztalatiból arra lehet következtetni, hogy hatásosnak bizonyult a gyógynövények használata, meggyorsítva a gyógyulás idejét. Elmondása szerint, Cuki az ekcémával menhelyre bekerült kiskutya javulásnak két hét után látható eredménye volt. Az illóolaj jótékony hatására a nyugtalanság, az állandó vakaródzás is mérséklődött. Majd 2 hónappal később a szőrzet látványosan visszanozott, a tünetek teljesen megszűntek. Barka szemgyulladása lényegesen enyhült egy hét után, majd további egy hét után megszűnt. Brúnó karomágy gyulladás három hét elteltével elmúlt és a karom növekedése megindult. Gizmo javulása már másfél hét után tapasztalható volt és a műtési heg nagyon szépen gyógyult. Hanga, a mi kutyánk sántítása teljesen megszűnt, közérzete érezhetően megváltozott az immunrendszer erősítő gyógynövény keverék hatásának köszönhetően.

A Fitocavallo termékei hatásosnak bizonyulnak kiegészítő terápiaként a hagyományos állatgyógyászat mellett.

VII. ÖSSZEFOGLALÓ

Az Európai Gyógyszerügynökség (European Medicines Agency - EMA) koordinálja a központosított eljárás vagy egyéb beterjesztés keretében engedélyezett állatgyógyászati készítmények vizsgálatait az állatgyógyászati készítményekkel foglalkozó bizottság (CVMP) kérésére. Az állatgyógyászati készítményekről szóló (EU 2019/6) rendelet 2022. január 28-i hatályba lépésével frissítette az állatgyógyászati készítmények engedélyezésére és felhasználására vonatkozó szabályokat az Európai Unióban.

A Szabványos Állatgyógyászati Vényminta gyűjteményt (Formulae Normales Veterinariae) először 1969-ben adták ki. A FoNoVet 2009-ben megjelent negyedik kiadása több mint kétszáz különböző gyógynövényfajt és százharmincnégyszáz készítményt sorol fel haszonállatok és társállatok különféle megbetegedéseire. Az EMA szakembereinek értékelő összegzéseikhez hozzájárult az E-Bizottság és az ESCOP humán alkalmazásokon alapuló gyógynövény monográfiái.

Napjainkban a gyógynövények, illetve az illóolajok, növényi készítmények jelentős szerepet töltenek be a fito- és aromaterápiában. Az utóbbi néhány évben nem csak humán területen, hanem az állatgyógyászatban is egyre inkább nő az érdeklődés a természetes gyógyító eljárások és anyagok iránt (Mátray, 2005). Mind a népi, mind a modern állatgyógyászati gyakorlatban nagyon sokféle gyógynövényt, készítményt, hatóanyagot használnak.

A zoofarmakognózia jelentése az állatok öngyógyításának tanulmányozására irányuló tudományág. A kutyák is rendelkeznek ilyen képességgel, gyógyulásokhoz olyan anyagokat választanak, amelyek már az evolúciós történetükben szerepeltek vagy azokhoz nagyon hasonlítanak. Ilyen anyagok lehetnek az illóolajok, agyagok, algák, növényi olajok, fűvekben és egyéb növényekben található ásványi és más tápanyagok (Ingraham, 2018).

A gyógyszeres kezelések mellett alkalmazott gyógynövények és a gyógyszerek hatóanyagai között interakció léphet fel. Ezért az állattulajdonosnak mindig jelezni érdemes a gyógynövények házi alkalmazását és csak az állatorvos véleményét kérve használni a gyógykezelés során.

Összefoglalva el lehet mondani, hogy ahogy a humángyógyászatban, úgy az állatorvoslás területén is egyre hangsúlyosabb szerep jut az alternatív gyógyászatnak, közte a gyógynövény hatóanyagokkal operáló fitoterápiának. A beteg holisztikus szemlélettel történő diagnosztizálásának jelentőségét is egyre több szakember ismeri fel. Ehhez a jövőben további kutatásokat, kísérleteket kell végezni, felismerni, hogy ne csak a tüneteket kezeljük, hanem annak megjelenéséig kiváltó okokat keressük meg.

A gyógyítás mellett rendkívül fontos mind az állat, mind a humán egészségmegőrzés, megelőzés. Ehhez pedig fel kell ismernünk, milyen testi és lelki tényezők, mely körülmények vezethetnek betegséghez. Ezek megváltoztatása hozzájárul az egészség fenntartásához.

VIII. IRODALOMJEGYZÉK

1. Banai, V. (2005): Gyógynövény- és Drogismeret. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. p. 33-36.
2. Bartos, Á., Such, N., Koltay, I., Marton, Zs., Bányai, A. : Egy gyógynövénykeverék hatása a takarmány táplálóanyagainak látszólagos emészthetőségére lovakkal végzett kísérletben <https://www.researchgate.net/publication/303371461> (letöltés: 2024.08.28.)
3. Báthory, G. (2015): Hatóanyag ABC- Gyógynövények hatóanyagai A-tól Z-ig, Alto Nyomda Kft, Székesfehérvár. p. 11-12.
4. Becvar, Zs. (1994): A kutya természetgyógyászata. Franch-Kosmos, Stuttgart. p. 11-17, 67.
5. Bernáth, J. (szerk.) (2001): Vadon termő és termesztett gyógynövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest. p. 15-20
6. Bernáth, J., Czirbus, Z., Zámboriné N.É. (2014): Gyógynövények gyűjtése és termesztése. Képzési segédlet; Gyógynövény Szövetség és Terméktanács, p. 20.
7. <https://kozfoglalkoztataskormany.hu/download/f/43/f0000/K%C3%A9pz%C3%A9si%20Seg%C3%A9dlet%20betan%C3%ADtott%20gy%C3%B3gyn%C3%B6v%C3%A9nygy%C5%B1jt%C5%91%20%C3%A9s%20termeszt%C5%91%20szakmai%20k%C3%A9pz%C3%A9shez.pdf> (letöltés 2024.08.30)
8. Bernáth, J. (szerk.) (2000): Gyógy- és aromanövények. Mezőgazda Kiadó, Budapest. p. 20-45.
9. Petrovska, B.B. (2012): Historical review of medicinal plants' usage. Pharmacogn Rev. 2012 Jan -Jun;6(11):1–5. doi: 10.4103/0973-7847.95849 (letöltés: 2024.08.15.)
10. Cheng, Z.L.X, Zheng, H. (2023): Umbelliferon: a review of its pharmacology, toxicity and pharmacokinetics. Volume 31, pages 1731-1750. DOI: 10.1007/s10787-023-01256-3 (letöltés 2024.09.01.)
11. Csurgó, S. (2001): Gyógynövény embernek, állatnak, növénynek. Mezőgazda Kiadó, Budapest p. 97-98.
12. D'arcy, G. (2001): Veterinary World Herb Handbook. Wellbeing Publications, Sherborn. p. 7.

13. Galeotti, N. (2017): *Hypericum perforatum* (St John's wort) beyond depression: A therapeutic perspective for pain conditions. *Journal of Ethnopharmacology*. P 136-146. <https://doi.org/10.1016/j.jep.2017.02.016> (letöltés: 2024.07.12.)
14. Goldstein, M. (1999): *The Nature of Animal Healing*. New York: Random House Group p. 358.
15. Hogan, Fawn S., Krishnegowda, Naveen K., Mikhailova, Margarita, Kahlenberg, Morton S. (2007): "Flavonoid, Silibinin, Inhibits Proliferation and Promotes Cell-Cycle Arrest of Human Colon Cancer". *Journal of Surgical Research*. 143 (1): 58
[doi:10.1016/j.jss.2007.03.080](https://doi.org/10.1016/j.jss.2007.03.080). PMID 17950073 (letöltés: 2024.07.20.)
16. Huffman, M.A. (2001): *BioScience*, Volume 51, Issue 8, August 2001, Pages 651–661, [doi.org/10.1641/0006-3568\(2001\)0510651:SMBITA2.0.CO;2](https://doi.org/10.1641/0006-3568(2001)0510651:SMBITA2.0.CO;2) (letöltés: 2024.08.03.)
17. Ingraham, C. (2018): *Öngyógyító Kutyák. Hogyan támogassuk a kutyánkat az öngyógyításban*. Drops ÁG Kft., Budapest.p. 44. -45, 113.
18. Jayakumar, N.,Baskaran R., Arumugam, S, Sathiskumar,M. ,Pugazhenth, A. (2018): Herbal medicine as a live practice for treating livestock ailments by indigenous people: A case study from the Konar community of Tamil Nadu, *South African Journal of Botany*, Pages 23-32 <https://doi.org/10.1016/j.sajb.2018.06.002> (letöltés: 2024.09.07.)
19. Ji, H.F., Li, X.J. and Zhang, H.Y. (2009) *Natural Products and Drug Discovery*. Can Thousands of Years of Ancient Medical Knowledge Lead us to New and Powerful Drug Combinations in the Fight against Cancer and Dementia? *EMBO Reports*,10,194-200.
<https://doi.org/10.1038/embor.2009.12> (letöltés: 2024.08.15.)
20. Jonas, W., B. (1997): *Alternative medicine*. J. Family Practice, p. 34-37.
21. Kraszewsky,J., Sady, M., Grega, T.(2002): Effect of herb mixture supplementation in ratio on milk yield, milk composition, and it's technoogical suitability, *Biotechnology in animal husbandry*, Volume 18. Issue 3-4. p. 15-20. doi.org/10.2298/BAH0204015G
22. Knueven, D. E. (2014): *Herbal Pet – The Basics*. <https://drdougknueven.com/herbal-pet-the-basics/> (letöltés: 2024.07.20.)
23. Kolos, E., Pethes E. (1955): *Hazai Gyógynövényeink*. Művelt Nép és Tudományos és Ismeretterjesztő Kiadó, Budapest. p. 6-14.,73-76
24. Lopes-Szabó, Zs. (2013): *A bükki füvesember nyomában*. H.N.: Szerzői magánkiadás, p. 17.

25. Marton, Zs. (2005): Lóherba. Gyógynövények lovaknak. Equinter Kiadó, Budapest. p. 10-65.
26. Marton, Zs., Moravec Zs. (2015): Kutyaherba. Dzsár Kft., Nyíregyháza. p. 21-26.
27. Marton, Zs., Szilágyi, M. (2016): Gyógynövények kutyáknak. Dzsár Kft., Nyíregyháza. p. 39-45,57, 63,120.
28. Marton, Zs. (2023): Gyógynövények lovaknak, kutyáknak és macskáknak. Dzsár Kft., Nyíregyháza. p. 62-64.
29. Mátray, Á. (2005): Az ökológiai és alternatív állatgyógyászat alapjai. Budapest. Mezőgazda Kiadó. p. 12,42,51-53.
30. Maye, M.,Vogl, C.R.,Amorena,M.,Hamburger, M. (2014): Treatment of Organic Livestock with Medicinal Plants: A Systematic Review of European Ethnoveterinary Research, *Forschende Komplementärmedizin / Research in Complementary Medicine* 21(6):375-8621(6):375-86 DOI:10.1159/000370216 (letöltés: 2024.09.20.)
31. Medkour, H.,Bitam, I.-Younes, L., Lafri, I.,Lounas, A., Hamidat, H.K.,Mekroud, A.,Varlout, M., Davoust, B.,Medianniko, O. (2020): Potential of Artesunate in the treatment of visceral leishmaniasis in dogs naturally infected by *Leishmania infantum*: Efficacy evidence from a randomized field trial, *PLOS.ORG JOURNAL*, 2020
<https://doi.org/10.1371/journal.pntd.0008947> (letöltés: 2024.09.26.)
32. Meierhenry, B. (szerk.) (2008): Colic: An age old problem. *Horse Report*, 26. p. 11.
33. Micháľová, A., Takáčová, M., Karasová, M., Kunay, L., Grelová, S., Fialkovičová, M. (2022): Comparative Study of Classical and Alternative Therapy in Dogs with Allergies, *Animals (Basel)*. 1832. doi: 10.3390/ani12141832 (letöltés: 2024. 10. 19)
34. Schacky v. C., Harris V.S. (2007): Cardiovascular benefits of omega-3 fatty acids *Cardiovascular Research*, Volume 73, Issue 2, January , p. 310–315,
<https://doi.org/10.1016/j.cardiores.2006.08.019>
35. Schmidt, I. (2004): *Lexikon der Heilpflanzen*, Komet Verlag GmbH, Köln. p. 5-17.
36. Sike, N.: Bolhanyál-allergia kutyákban, macskákban
<http://kutyamacskaborggyogysz.hu/allergia/bolhanyal-allergia-es-bolhassag/>
(letöltés: 2024.10.16.)
37. Szarvas, N. D. (2023): A házi patika gyógynövényei. *Scolar Kiadó*, p. 63.
38. Torkán, S., Khamesipour, F., Katsande S. 2015. Evaluating the effect of oral administration of *Echinacea* hydroethanolic extract on the immune system in dog,

- Autonomic & Autacoid Pharmacology, (1-2): 9-13.
<https://doi.org/10.1111/aap.12024> (letöltés: 2024.09.10.)
39. Tóth, L. (2010): Gyógynövények, drogok, fitoterápia. Debreceni Egyetemi Kiadó Debrecen. p. 1-3.
40. Travagin,D.R.P.,Balbueno, M.C.S., Coelho,C.P 2021.Use of Homeopathic Arnica montana 30cH for Postoperative Analgesia in Female Dogs Undergoing Elective Ovariohysterectomy. Homeopathy2022 May;111(2):134-138. doi: 10.1055/s-0041-1732352. (letöltés: 2024.10.19)
41. Urr, G. (szerk.) (1999): Hazai gyógynövényeink ismertetése. Black &White Kiadó, Nyíregyháza. p. 50.
42. Varró, A., B. (2005): Gyógynövények gyógyhatásai. Pallas Antikvárium, Gyöngyös. p. 15.
43. Wynn,S. G., Fougere,B.J. 2007. Veterinary Herbal Medicine. Missouri Mosby Elseiver, St Louis. p. 33-49.
44. Zucker, M. (1999): The Veterinarians'Guide to Natural Remedies for dogs. Three Rivers Press, New York. p. 10-35.
45. https://univet.hu/wp-content/uploads/2023/07/mal_2022_01_3-12.pdf (letöltés: 2024. 10. 05.)
46. <https://www.statista.com/statistics/414956/dog-population-european-union-eu-by-country/> Letöltés: 2024.10.02.)
47. <https://homeopatia.info.hu/ekonyvek-terapiaskartyak/ekonyvek/kutyabaj-es-macskajaj-homeopatias-kezelese> (letöltés: 2024. 09.10.)
48. https://univet.hu/wp-content/uploads/2023/07/mal_2022_01_3-12.pdf (letöltés: 2024. 10. 05.)
49. <https://www.statista.com/statistics/414956/dog-population-european-union-eu-by-country/> Letöltés: 2024.10.02.)
50. <https://homeopatia.info.hu/ekonyvek-terapiaskartyak/ekonyvek/kutyabaj-es-macskajaj-homeopatias-kezelese> (letöltés: 2024. 09.10.)

IX. ÁBRAJEGYZÉK

- 1. ábra: A megkérdezett állatorvosok kor szerinti eloszlása
- 2. ábra: Gyógynövények alkalmazása állatfajonként a megkérdezettek körében
- 3. ábra: A megkérdezettek által alkalmazott gyógynövény alapú készítmények gyógyszerformái
- 4. ábra: Gyógynövények alkalmazásának eloszlása a különböző szervrendszerek megbetegedéseiben
- 5. ábra: Bolhacsípés okozta ekcéma (Fotó: Pál Ivett, 2024)
- 6. ábra: Bakteriális kötőhártyagyulladás (Fotó: Pál Ivett, 2024)
- 7. ábra: A karomágy gyulladása (Fotó: Pál Ivett, 2024)
- 8. ábra: Ivartalanítás utáni sebfertőzés (Fotó: Pál Ivett, 2024)
- 9. ábra: Megerőltetésből eredő ízületi bántalmak (Fotó: saját, 2024)

NYILATKOZAT szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Nagy Adrienne
A Hallgató Neptun kódja: SVV4P6
A dolgozat címe: Gyógynövények alkalmazása, elsősorban
kutyák állatgyógyászati kezelésében
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: Kertészettudományi Intézet

A konzulens tanszékének a neve: Gyógy- és Aromanövény Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumba. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és nem titkosított dolgozat a védést követően nem titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumban.

Kelt: 2024. év 10. hó 28. nap

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Nagy Adrienne (hallgató Neptun azonosítója: SVV4P6) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: Budapest_ 2024 év_ 10. hó _28. nap

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.